

Kirja kutsuu seikkailuun – kutsu mukaan!

Sanna Rantala & Elina Mäkinen

Ei ole samantekevää, miten, milloin ja missä luetaan. Luokkahuonekin voi kutsua lukuelämysten äärelle jo ihan aamusta alkaen yhteisellä kirja-aamupalalla. Harjoitellaan toisten kuuntelemista ja jaetaan yhteisiä lukukokemuksia kaakaokupposen ja voileivän äärellä. Virittäydytään tunnelmaan viltein tai syödään juhlavammin ja katetaan pöytä kauniisti.

Kevätauringon paistaessa lähdetään ulos kirjapiknikille tai vietetään koko koulun yhteisiä lukusiestoja ja mielikirjapäiviä. Sama kirja voi sekä ihastuttaa että vihastuttaa. Se voi herättää monenlaisia tunteita ja merkityksiä, ja sitä voi tulkita monella tavoin. Lasten teksteille antamat merkitykset eroavat toisistaan enemmän kuin aikuisten, ja siksi teksteihin liitetulle keskustelulle kannattaa varata aikaa. Ryhmässä tapahtuva ajatusten vaihtaminen ohjaa lukijan eläytymään muiden elinpiiriin ja suhteuttamaan omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan muiden vastaaviin. (Lamminen, 2021, s. 123.) Omien mielipiteiden ja ajatustenjakaminen, kirjasta kiinnostavan kohdan lukeminen luokkakaverille tai ihan koko luokalle, antaa sisällölle aivan uudenlaisen merkityksen.

Pysähdy hetkeksi miettimään oman opetustilasi tekstimaailmaa. Millaisia tekstejä on näkyvillä? Millaista kirjallisuutta luokassa/tilassa on? Ovatko kirjat helposti oppijoiden saatavilla? Miten kirjat kohtaavat lukijansa? Miten kirjavalikoimaa voisi monipuolistaa yhteistyössä kirjaston kanssa?

Luokassa on tärkeää olla esillä monipuolista kirjallisuutta, joka huomioi monenlaiset lukijat. Tietokirjat koukuttavat ja laajentavat tiedonalojen maailmaa, monipuoliset runokirjat innostavat rytmin ja huumorin voimin, keittokirjat ja matkakirjat tuovat uudenlaista näkökulmaa ja uudet lasten- ja nuortenkirjat koskettavat ajankohtaisuudellaan. Retki kirjastoon ja oman kirjastokortin käyttö tai sen hankkiminen yhdessä koulun kautta opettavat vastuunkantoon ja yhteisten sääntöjen noudattamiseen. Omasta

kirjastosta kannattaa kysyä mahdollisuutta myös luokan yhteiseen kirjastokorttiin ja muuhun yhteistyöhön. Koululle kylään saapuvat pop up -kirjastot tai esimerkiksi kirjaston etäyhteyden kautta pitämät satutunnit ovat osa monen kirjaston toimintaa.

Kirjastot toimittavat mielellään isojakin kirjapaketteja luokkiin tai varaavat niitä kirjastoihin opettajan noudettaviksi. Kirjapaketin voi tilata johonkin käsiteltävään teemaan liittyen tai lukupiirityöskentelyn ajaksi. Kirjastolla on mahdollisuus tilata samaakin kirjaa lukuisia kappaleita kaukolainana eri paikkakuntien kirjastoista. Kirjapaketteja valitessa ja tilatessa olisi hyvä pysähtyä pohtimaan, sopivatko kirjavalinnat kyseiselle ryhmälle. Ovatko kirjavalinnat riittävän monipuolisia? Voivatko oppijat aidosti osallistua kirjojen valintaan? Onko mukana modernia kirjallisuutta, josta oppija löytää samaistumispintaa omaan elämäänsä?

Luokan kirjavalikoimaa voi lähteä laajentamaan opetussuunnitelman perusteiden sisältöjen ja tavoitteiden mukaisesti. Mitä asioita käsitellään ympäristöopissa, kuvataiteessa, liikunnassa, historiassa, englannissa? Millaisia kirjoja näihin oppiaineisiin voisi yhdistää? Esimerkiksi historiaan liittyvät kuvailevat tarinat keskiajasta tai Rooman synnystä houkuttelevat lukemaan ääneen luokassa muiden kuin käytössä olevien kirjasarjojen tekstejä ja laajentamaan tapahtumista syntyvää mielikuvaa entisestään.

Kirjapaketteja kootessa kannattaa huomioida myös oppijoiden mielenkiinnonkohteet ja ryhmässä puhututtavat asiat. Opettajan vastuulla on opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laajentaa opiskelijoiden kiinnostuksenkohteita, mutta samalla olla kirjavalinnoissaan ja työtapojen valinnassa sensitiivinen.

Esimerkiksi murrosiän muutoksiin liittyvä kirjallisuus voi innostaa oppijoita lukemaan ja vaihtamaan ajatuksia luetusta. Turvallisessa, vuorovaikutusta tukevassa oppimisympäristössä tähän on helppoa yhdistää myös tunnekasvatusta esimerkiksi lukukavereinakin toimivien pehmolelujen avulla. Luokassa olevat pehmoeläimet luovat turvaa ja auttavat vaikeidenkin asioiden käsittelyssä. Hellyttävä nalle sylissä turvallisessa ryhmässä asioiden jakaminen on luontevaa, kun mieli ja fyysiset muutokset ovat vielä ristiriidassa keskenään. Tunneälytaitojen käsittelyyn löytyy upeita kirjoja niin kuvakirjojen kuin vaikkapa runokirjojen joukosta. Tunnekasvatukseen keskittyvään uuteen lastenkirjallisuuteen voi tutustua esimerkiksi Lukemo.fi-sivuston avulla. Kattava lista tunnekasvatukseen sopivista kuva- ja tietokirjoista on esitelty myös teoksessa Kirjasta kaveri (Aerila & Kauppinen 2021, s. 128–129).

Lukea voi monin tavoin

Kun luokassa on esillä houkuttelevasti lapsille ja nuorille tarkoitettua kirjallisuutta, luodaan helposti mahdollisuuksia myönteisiin lukukokemuksiin. Lukea voi monin tavoin. Opettaja voi lukea luokassa kirjan tekstiä ja sitä jatketaan vuorolukemisena tai porinalukemisena yhteen ääneen. Lukemista voidaan harjoittaa tunnelukemisena niin, että

opettaja kertoo, missä tunnetilassa tekstiä luetaan tai sitten voidaan olla salapoliisiluki-joita, jolloin opettajan lukiessa tekstiä ääneen hän lukeekin välillä väärin ja luokka korjaa sanan oikeaksi. Välillä on myös hyvä rauhoittua ja lukea hiljaa itsekseen ja ottaa vaikka pehmokaveri vierelle lukuhetken ajaksi. Lukuläksykin muodostuu mielekkäämmäksi, kun lukemisen tapoja vaihdellaan. Opettaja voi pyytää lukemaan läksyn ensin hiljaa itsekseen ja sitten ääneen lukemiseen eläytyen omalle pehmokaverilleen, lemmikilleen, sisarukselleen, vanhemmilleen tai vaikkapa isovanhemmille. Lukuläksyn voi lukea vaikka puhelimesta tai sitten ilahduttaa yksinäistä naapurua ja käydä lukemassa hänelle.

Lukuharrastuksen vahvistamista voi tukea antamalla viikonlopuksi leikki- ja ulkoiluläksyjen lisäksi lukuläksyjä oppijan elämäntilanne huomioiden. Kirjaa voi lukea pelireissulla linja-autossa, matkalla mummolaan tai iltasaduksi. Lukemiseen innostavat omat vaikutusmahdollisuudet. Kysymyksiä herättelemällä ja koulussa viikonlopun jälkeen kontrolloimalla, miten lukeminen on sujunut, luodaan merkityksiä ja päästään jakamaan kokemuksia. Joku on lukenut kirjaa rakentamassaan majassa, joku riippukeinussa, joku mummolan vintillä tai pelireissulla hotellihuoneessa. Myös opettajan on tärkeää jakaa omia lukukokemuksiaan ja luokassa yhdessä lukiessa herättää mielenkiintoa lukemista kohtaan antamalla itse lukemisen mallia.

Myös ääneen lukemiselle on tärkeää varata aikaa. Opettajan on hyvä lukea monipuolisesti erilaisia ja eripituisia tekstilajeja ääneen. Esimerkiksi kuvakirjat ja runot pysäyttävät kaikenikäiset kuuntelemaan. Nämä yhteiset lukuhetket ovat tunnekasvatusta parhaimmillaan, ja luettua tekstiä on helppo käsitellä yhdessä. Esimerkiksi teoksen kielen tutkiminen ja tarkkaileminen innostaa ja ohjaa jatkossakin tarkastelemaan luettuja tekstejä uudella tavalla. Teoksen kielen piirteiden äärelle pysähtyminen tukee siten kielellisen tietoisuuden kehittymistä.

Pidempää kirjaa lukiessa voi välillä pysähtyä pohtimaan, miten kirjailija on päätenyt tekstiä jatkamaan. Kirjan seuraavia tapahtumia voidaan ennakoida keskustellen omista kokemuksista ja ajatuksista tai kirjoittamalla itsenäisesti tai parin kanssa jatkoa kirjan tapahtumille. Ennakointikertomukset tarjoavat opettajalle näköalan oppijan omaan tulkintaan ja luetun ymmärtämisen taitoihin. Ennakointikertomusmenetelmä osallistaa kaikki oppijat, mikä on menetelmän etu verrattuna perinteiseen kirjallisuuskeskusteluun, jossa on havaittu suuren osan oppilaista pysyvän passiivisina vähemmistön vastassa opettajan esittämiin kysymyksiin. (Aerila & Kauppinen 2019, s. 181.)

Ennakointikertomusten tuottaminen luovalla tavalla esimerkiksi draaman tai kuvataiteen avulla mahdollistaa pääsyn myös tiedostamattomien ajatusten äärelle. Samaan teokseen tehtyjen erilaisten ennakointikertomusten yhteinen tarkastelu tuo näkyville teokseen liittyvät erilaiset tulkinnan tavat. (Aerila, 2020.) Oman tai yhteisen tekstintuottaminen vahvistaa samalla oppijan mielikuvaa itsestään tekstien tuottajana. Kun koko

luokka eläytyy tekstiin draaman ja leikin avulla tai tuottaa kuvataidetta, harjaantuu myös kyky huomioida toisia ryhmätilanteissa.

Avaimia lukijayhteisön syntymiseen

Yhdessä luettu ja luetusta keskustelu tai luetun varaan rakentuva moniaistinen toiminta ovat avaimia lukijayhteisön syntymiseen. Tietoisuus erilaisista lukijayhteisöistä ja niiden laajentaminen tukevat lukumotivaatiota. Lapsen lukijayhteisöt laajenevat perheestä ensin lähisukuun, myöhemmin varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen puolelle. Lapsen kasvaessa yhä merkittävämmäksi nousevat kavereiden tarjoamat lukijayhteisöt ja kirjavinkit. Vertaisvinkkauksia varten luokkaan voi perustaa esimerkiksi luokan yhteisen lukupuun, jonka lehtiin kirjattuja kirjasuosituksia voi ottaa puusta mukaan kirjastoreisulle ja lainata kirjaston henkilökunnan avustamana kaverin suositteleman kirjan.

Lukijayhteisöjä kannattaa laajentaa myös koulun ulkopuolelle. Esimerkiksi vierailut läheisessä palvelutalossa ikäihmisten luona ovat merkittäviä kohtaamisia niin lapsille kuin ikäihmisillekin. Tällaisella yhteistyöllä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa tarjotaan mahdollisuus olla osa ympäröivää yhteiskuntaa ja edistää opetussuunnitelman mukaisesti oppijoiden aktiivista toimijuutta kansalaisyhteiskunnassa. Vierailu kutsuu myös opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti tutustumaan kirjallisuuteen ja kieleen liittyvään kulttuuriseen perintöön. Samalla tavoin kuin tietyt laulun sanat jäävät muistiin, ovat muistissa myös vanhat sadut ja lorut ja runot, joiden lukemisesta voi muodostua yhteinen yli sukupolvien ulottuva lukukokemus.

Kirjaan uppoutuminen synnyttää mielikuvia, vie uusiin maailmoihin ja innostaa jopa kirjoittamaan omaa kirjaa. Lukeminen vaatii pitkäjänteisyyttä ja keskittymistä ja samalla tavoin kirjoittamista pääsee harjoittelemaan pitkäkestoisesti, kun antaa tarinoiden jatkoa, aloittaa uuden luvun ja jatkaa seuraavaan. On aivan upeaa tuottaa myös itse jotain pidempikestoista tuotosta, palata lukemiinsa kirjoihin, tarkastella kirjailijan tekstiä ja pohtia millaisia kielikuvia itse haluaa käyttää. Oman kirjan kirjoittaminen voi lähteä hyvinkin pienestä kuvakirjamaisesta teoksesta, koostua omista runoista kuvineen tai olla jo ihan pidempi seikkailuromaani. Miten hienoa onkaan nähdä valmis tuotos kansilehtiin luokan kirjanäyttelyssä! Ihan samalla tavoin iloa voi tuottaa luomalla esimerkiksi isälleen oman reseptikirjan isänpäivälahjaksi tai äidilleen kootut runot äitienpäivälahjaksi.

Lukeminen voi olla matka ilman päämäärää, seikkailu sellaiseen, jossa kaikki on mahdollista. Kirja tarjoaa mahdollisuuden olla hetkellisesti aivan joku muu ja se voi herättää tunteita ja ajatuksia, joita on tarve jakaa tai pitää hetkellisesti omanaan. Vaikkapa kerran kuussa järjestettävät kirjapaneelit luovat esiintymisvarmuutta, viikon kirja -esittelyt ja sanastustehtävät, jossa poimitaan kiinnostavia ja hauskoja tai aivan kummallisia sanoja luetusta kirjasta, herättävät vilkasta keskustelua ja harjaannuttavat

vuorovaikutustaitoja. Opettajalla on nippu avaimia, joista valita kullekin ryhmälle sopiva. Vain mielikuvitus on rajana, aukeaako portti salaiseen puutarhaan vai aarrearkkuun pölyttyneessä autiotalossa. Kannusta, keskustele, kuuntele, rohkaise, inspiroi ja tarjoa mahdollisuuksia!

Tekijät:

Rantala, S., & Mäkinen, E. (2021). Kirja kutsuu seikkailuun – kutsu mukaan! LUKILOKI-hanke 2018–2022. Jyväskylän yliopisto.

Lähteet:

Aerila, J.-A. (2020) Ennakointikertomus. IKI-Taru-hanke. Sivustolla <https://sites.utu.fi/iki-taru/taidelahtoiset-menetelmat/ennakointikertomus/> (viitattu 4.11.2022).

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (toim.). (2021). *Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. PS-kustannus.

Aerila, J.-A., & Kauppinen, M. (2019). *Sytytä lukukipinä. Pedagogisia keinoja lukuinnon herättelyyn*. PS-kustannus.

Lamminen, A. (2021) Ideoita kirjallisuusterapeuttisen näkökulman soveltamiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa J. Aerila & M. Kauppinen (toim.) *Kirjasta kaveri. Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen* (s. 119–123). PS-kustannus

Muut lähteet:

www.lukemo.fi

www.lastenkirjainstituutti.fi